Topic 61 तनादिगणीय डुकृञ् करणे

अत उत् सार्वधातुके ।

उप्रत्ययान्तस्य कृञोऽकारस्य उत् स्यात् सार्वधातुके । कुरुतः । कुरुतः

नभकुर्छुराम् ।

भस्य कुर्छुरोरुपधाया न दीर्घः । कुर्वन्ति ।
रेफान्त और वकारान्त भ, 'कुर' तथा छुर की उपधा के स्थान में दीर्घ नहीं होता । उदाहरण के लिए लट् लकार के प्रथम-पुरुष-बहुवचन में 'कृ' धातु से 'झि', ककार अकार के स्थान पर अन्त, उ-प्रत्यय धातु के 'कुर' व अन्ति रूप बनता है। यहाँ हलि च से 'कुर' की उपधा-उकार के स्थान पर दीर्घ ऊकार आदेश प्राप्त होता है, किन्तु प्रकृत सूत्र से 'कुर' की उपधा में इसका निषेध हो जाता है और इस प्रकार 'कुर्वन्ति' रूप सिद्ध होता है।

नित्यं करोतेः ।

करोतेः प्रत्ययोकारस्य नित्यं लोपो म्वोः परयोः । कुर्वः । कुर्मः । कुरुते । चकार । चकृवे । कर्ता । कर्तासि । कर्तासे । करिष्यति । करिष्यते । करोतु । कुरुताम् । अकरोत् । अकुरुत ।

ये च ।

कृञ उलोपः स्यात् यादौ प्रत्यये परे ।
कुर्यात् । कुर्वीत । क्रियात् । कृषीष्ट । अकार्षीत्

अकृत । अकरिष्यत । अकरिष्यत ।

सम्परिभ्यां करोतौ भूषणे ।

समवाये च ।

सम्परिपूर्वस्य करोतेः सुट् स्यात्
भूषणे संघाते चार्थे । संस्करोति अलङ्करोतीत्यर्थः । संस्कुर्वन्ति सङ्घीभवन्तीत्यर्थः ।
सम्पूर्वस्य क्वचिद् अभूषणेऽपि सुट् ।
संस्कृतं भक्षाः इति ज्ञापकात्

उपात् प्रतियत्न - वैकृत - वाक्याध्याहारेषु च

उपात् कृञः सुट् स्यादेष्वर्थेषु चात् प्रागुक्तयोरर्थयोः । प्रतियत्नो = गुणाधानम् । विकृतमेव वैकृतं = विकारः । वाक्याध्याहारः = आकाङ्क्षितैकदेश पूरणम् । उपस्कृता कन्या । उपस्कृता ब्राह्मणाः एधो दकस्योपस्कुरुते । उपस्कृतं भुङ्क्ते । उपस्कृतं ब्रूते । वनु याचने । मनु अवबोधने । मनुते । मेने । वनुते । ववने । मनिष्यते । मनुताम् । अमनुत । मन्वीत । मनिषीष्ट । अमनिष्ट । अमत । अमनिष्यत ।

उप के बाद समाना होना (3) प्रतियत्न (1) वैकृत (2) वाक्याध्याहार इन पाँच अर्थों में वर्तमान कृ धातु के ककार के पूर्व सुट् आता है ।